

Adapting for Change: Transforming Livelihood of Farmers in Samut Songkhram Province

ปรับตัวเพื่อเปลี่ยนแปลง: วิถีชีวิตของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ในจังหวัดสมุทรสงคราม

Khemarin Pensaengon*

เขมรินทร์ เพ็ญแสงอ่อน

Tawan Wannarat

ตะวัน วรรณรัตน์

Pipat Suya

ปิพัฒน์ สุขะ

Watcharin Anekpongpan

วัชรินทร์ เอนกพงศ์พันธ์

Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand

Corresponding author*

e-mail: pensaugon_k@silpakorn.edu

Received 18-06-2024

Revised 25-11-2024

Accepted 03-12-2024

Doi: 10.69598/artssu.2024.3422.

Keywords: livelihoods, Samut
Songkhram, occupation,
agriculture

คำสำคัญ: วิถีชีวิต, สมุทรสงคราม,
การประกอบอาชีพ, เกษตรกรรม

Abstract

Objectives: This study examined the dynamic transformations in livelihoods within Samut Songkhram Province, driven by various influencing factors. It highlighted the diverse range of economic activities that characterized the region and aimed to provide a comprehensive understanding of its socio-economic landscape. Additionally, the research explored the livelihood strategies adopted by local residents to navigate and adapt to these changes.

Methods: This qualitative research employed document analysis, observation, and in-depth interviews conducted between June 2022 and May 2023. Initial data were gathered from relevant documents, followed by fieldwork that included observing lifestyles and occupational practices and conducting in-depth interviews with 12 participants. Key informants comprised members of the Samut Songkhram Provincial Farmers Council, agricultural officers from Amphawa District, pomelo and coconut farmers, resort entrepreneurs, and members of subdistrict administrative organizations in Mueang, Amphawa, and Bang Khonthi districts of Samut Songkhram Province. Snowball sampling was utilized to identify participants, and pseudonyms were assigned to ensure the confidentiality of their identities.

Results: The study revealed that farmers in Samut Songkhram Province face numerous challenges and constraints in the agricultural sector. They emphasize the essential role of passion and expertise in sustaining their farming practices. However, they also express a pressing need for government support to improve their livelihoods. Despite the involvement of multiple state agencies in agricultural initiatives, both farmers and officials point to a notable lack of coordination among these entities, which hinders the effectiveness of support programs.

Application of this study: The findings of this study provide valuable insights to guide policy formulation aimed at improving agricultural practices in Samut Songkhram Province. These insights are also essential for fostering balanced regional development by ensuring the equitable distribution of resources. By avoiding an overemphasis on any single sector at the expense of others, this approach seeks to harness the full potential of diverse resources, promoting holistic and sustainable development in the region.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: งานวิจัยนี้จึงมุ่งแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในจังหวัดจังหวัดสมุทรสงคราม และเพื่อแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในทางกิจกรรมทางเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสงคราม รวมทั้งเข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตและการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายของผู้คนในจังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีการศึกษา: งานวิจัยนี้เป็นงานศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยแบบรวบรวมเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกในระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ.2565 ถึง เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2566 โดยเก็บข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ และการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งหมด 12 คน โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ สมาชิกสภาเกษตรกรจังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภออัมพวา เกษตรกรสวนส้มโอ เกษตรกรสวนมะพร้าว ผู้ประกอบการรีสอร์ท และ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภออัมพวาและอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยจะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบอ้างอิงต่อโดยจะไม่มีการเปิดเผยนามของผู้สัมภาษณ์จะใช้นามสมมติแทนเพื่อปกป้องข้อมูลของผู้ถูกสัมภาษณ์

ผลการศึกษา: ผลการศึกษาพบว่าในปัจจุบันชาวนาในจังหวัดสมุทรสงครามต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและข้อจำกัดในการทำสวนหลายประการ ซึ่งเกษตรกรชาวนาให้ข้อมูลว่าสิ่งที่ยังคงทำให้ชาวนาสามารถประกอบอาชีพการทำสวน

ต่อไปได้คือ “ความรัก” และ “ความรู้” ในการทำสวน อย่างไรก็ตามเกษตรกรในพื้นที่ยังต้องการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนในการประกอบอาชีพของตน แม้ว่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามจะมีหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่ทางด้านเกษตรโดยตรงและโดยอ้อมอยู่หลายหน่วยงาน แต่ปัญหาที่ทั้งเกษตรกรและเจ้าหน้าที่สะท้อนให้เห็นคือการขาดการประสานร่วมมือกันของหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้การจัดโครงการเพื่อสนับสนุนการประกอบอาชีพของเกษตรกรไม่ประสบผลสำเร็จ

การประยุกต์ใช้: ผลการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนนโยบายเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการทำเกษตรในจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ทั้งในแง่สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้ตอบสนองต่อตลาดมากขึ้นเพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและหารายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ รวมทั้งเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ที่ไม่เน้นหนักไปทางใดทางหนึ่งมากเกินไปจนละเลยต่อประชาชนส่วนอื่น ๆ และทรัพยากรส่วนอื่น ๆ ที่มีศักยภาพในการนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาพื้นที่

บทนำ

จังหวัดสมุทรสงครามในพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในปัจจุบันนั้น เดิมทีเรียกขานกันว่า “แม่กลอง” โดยชื่อดังกล่าวได้มาจากที่ตั้งของเมืองซึ่งตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำ “แม่กลอง” ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าพื้นที่ดังกล่าวเปลี่ยนมาใช้ชื่อ “สมุทรสงคราม” เมื่อใด แต่เอกสารในสมัยอยุธยาที่มีราชทินนาม “พระสมุทรสงคราม” ปรากฏแล้วจึงเป็นไปได้ว่าราชทินนามดังกล่าวจะพัฒนาไปเป็นชื่อของพื้นที่ในที่สุด (Liewchaicharn, n.d.; Office of Samut Songkhram Province, 2022) ในปัจจุบันเมื่อกล่าวถึงจังหวัดสมุทรสงครามผู้คนส่วนใหญ่มักจะนึกถึงสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญประเภทตลาดน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดน้ำอัมพวา หรือไม่เช่นนั้นก็จะนึกถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างอุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หรือ อุทยาน ร.2 ยิ่งในช่วงหลายปีมานี้ที่มีกระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดตลาดน้ำแห่งใหม่ ๆ ขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น ตลาดน้ำบางนกแขวก ตลาดน้ำท่าคา จนกระทั่งทำให้ผู้คนทั่วไปคิดไปว่าจังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่ผู้คนส่วนใหญ่นิยมมาหาพักผ่อนในการท่องเที่ยวและการให้บริการ

อย่างไรก็ตามหากเราพิจารณาจากสถิติผู้มีงานทำของจังหวัดสมุทรสงครามก็จะพบว่าในปี พ.ศ. 2558 การผลิตเป็นอาชีพที่มีสัดส่วนของคนทำงานที่มากที่สุดคือมีจำนวนเฉลี่ยทั้งปีเท่ากับ 27,037 คน รองลงมา คือ เกษตรกรรม ป่าไม้และการประมง จำนวน 22,721 คน ส่วนในลำดับที่สามคือการขายส่งและขายปลีก จำนวน 21,975 คน ในขณะที่คนที่ทำงานในกิจการโรงแรมและการบริการด้านอาหารมีอยู่เพียงแค่ 8,898 คนเท่านั้น จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าอาชีพหลักของคนสมุทรสงครามคือการผลิตและการเกษตร รวมถึงการค้าขาย แม้ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างรายได้และสร้างอาชีพได้ไม่น้อย แต่ก็มีคนเพียงแค่ประมาณร้อยละ 10 เท่านั้นที่ประกอบอาชีพในด้านนี้

จากสถิติผู้มีงานทำจากสำนักงานสถิติจังหวัดสมุทรสงคราม (Samut Songkhram Provincial Statistical Office, 2022) ไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลเรื่องสัดส่วนการทำงานในภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ของคนจังหวัดสมุทรสงครามเท่านั้น แต่ยังทำการเก็บสถิติแบบรายไตรมาสด้วย ซึ่งทำให้เห็นว่าในรอบหนึ่งปีมีผู้คนจำนวนหนึ่งมีการโยกย้ายหรือเปลี่ยนแปลงอาชีพของตนจากอาชีพหนึ่งไปยังอาชีพอื่น ๆ ตัวอย่างเช่นในไตรมาสแรกของปีมีผู้ทำงานในภาคเกษตรกรรม ป่าไม้และประมงจำนวน 21,327 คน ส่วนในไตรมาสสามเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเป็น 22,426 คนเท่ากับว่าในไตรมาสสามมีผู้ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น 1,099 คน ในขณะที่จะพบข้อมูลที่ตรงกันข้ามในกิจการโรงแรมและการบริการด้านอาหาร กล่าวคือในไตรมาสแรกมีผู้ทำงานในกิจการโรงแรมและการบริการด้านอาหาร 11,518 คน แต่ในไตรมาสสามลดลงเหลือ 6,834 คน ข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้อาจสันนิษฐานในเบื้องต้นได้ว่าในช่วงไตรมาสที่สามของปีมีการโยกย้ายการทำงานจากกิจการโรงแรมและการให้บริการด้านอาหารมายังภาคเกษตรกรรมและภาคอื่น ๆ อย่างไรก็ตามการจะยืนยันข้อสันนิษฐานนี้ก็ยังคงต้องการการศึกษาในเชิงลึกต่อไป

ในทางภูมิศาสตร์แล้ว จังหวัดสมุทรสงครามถือเป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดในประเทศไทย มีอำเภอในการปกครองเพียง 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที เท่านั้น แต่นอกเหนือไปจากแม่น้ำแม่กลองซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักแล้ว ในพื้นที่ดังกล่าวกลับมีคลองกระจายตัวอยู่มากถึง 360 คลอง สร้างระบบนิเวศที่เอื้อประโยชน์ทั้งทางด้านเกษตรกรรม ประมง รวมถึงการค้าให้กับจังหวัดสมุทรสงครามเป็นอย่างมาก จนเป็นที่มาของสมญาหนึ่งของจังหวัดสมุทรสงคราม คือ เมืองสามน้ำ

อันได้แก่ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ข้อมูลนี้จึงเป็นอีกหนึ่งข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่าอาชีพของคนจังหวัดสมุทรสงครามนั้นมีความหลากหลายมากและผู้คนยังสามารถเปลี่ยนแปลงอาชีพของตนไปตามสถานการณ์และบริบททางเศรษฐกิจสังคมได้อีกด้วย

งานวิจัยเรื่องการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดสมุทรสงครามของ Dedkhuntod (2013) ช่วยยืนยันให้เราทราบว่าคนสมุทรสงครามประกอบอาชีพที่หลากหลาย งานวิจัยนี้พบว่าจังหวัดสมุทรสงครามยังมีพื้นที่สำหรับกิจกรรมด้านการเกษตรอยู่มากที่สุดแม้ว่าจะมีสัดส่วนลดลงเรื่อย ๆ ก็ตาม สำหรับกรณีของอำเภอเมืองพบว่าพื้นที่เกษตรกรรมประเภทสวนมะพร้าวและนาเกลือลดลงอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยและโรงงานอุตสาหกรรมมีเพิ่มมากขึ้น ส่วนในอำเภออัมพวาและอำเภอบางคนทีพื้นที่เกษตรกรรมที่ลดลงได้แก่สวนผลไม้ ในขณะที่พื้นที่โรงแรมและรีสอร์ทเพิ่มมากขึ้น งานนี้จึงแสดงให้เห็นว่าคนสมุทรสงครามไม่เพียงประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมและภาคการท่องเที่ยวและบริการเท่านั้น แต่ยังประกอบอาชีพในภาคการผลิตหรือในโรงงานอุตสาหกรรมด้วยเช่นกัน

มีงานศึกษาหลายงานพูดถึงประเด็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนอันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป (Van Gils et al., 2019; Irshad et al., 2023) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกร และการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อการทำเกษตรกรรม เกษตรกรรมเป็นแหล่งสำคัญของการดำรงชีวิตในประเทศกำลังพัฒนา งานของ Pintobtang (2015) พบว่าเกษตรกรมีการปรับตัวเกี่ยวข้องกับระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ รวมทั้งมีการรับรู้ข่าวสารการเมืองไม่ต่างกับคนชั้นกลางในเขตเมือง โดยระบบอุปถัมภ์ในรูปแบบเดิมในชนบทได้ถูกลดทอนลง อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอื่น ๆ ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกร (Irshad et al. 2023) งานศึกษาของ Van Gils et al. (2019) พบว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตเกิดมาจากแรงผลักดันจากการเข้าไม่ถึงทรัพยากร หรือแม้แต่การขยายตัวของเมือง แม้ว่าผู้คนส่วนใหญ่สามารถปรับตัวได้แต่อาจจะไม่ยั่งยืนในระยะยาว ตลอดประวัติศาสตร์การพัฒนาของโลก การลดลงของภาคเกษตรกรรมในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วและการขยายตัวของเมืองได้กลายเป็นกระแสระดับโลก นับตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกา สวีเดน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และประเทศอื่น ๆ ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจทางการเกษตรลดลง และช่องว่างรายได้ระหว่างชาวเมืองและชาวชนบทก็กว้างขึ้น เพื่อปรับปรุงระดับรายได้ เกษตรกรจำนวนมากขึ้นได้จากการทำฟาร์มเพื่อหาเลี้ยงชีพในภาคอื่น ๆ เกษตรกรจำนวนมากค่อย ๆ เปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นหลักไปสู่การดำรงชีวิตที่หลากหลาย (Zhu et al. 2022) ซึ่งเป็นกระแสที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ทั่วโลก

ตามทฤษฎีแล้วการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระบบเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่จะผลักดันแรงงานในภาคเกษตรเข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนมากขึ้น คราวเรือนเกษตรกรรมบางแห่งตัดสินใจไม่ทำงานในภาคการเกษตรและย้ายไปทำงานนอกภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นเนื่องจากพวกเขาคิดว่าเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ให้ผลผลิตต่ำและมีความเสี่ยงสูง (Haggblade et al., 2010; Hussain, 2014) นอกจากนั้นยังมีงานศึกษาหลายงานที่ศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงจากการทำงานในภาคเกษตรกรรมไปยังภาคที่ไม่ใช่เกษตรกรรม (Cai & Wang, 2010; Knight et al., 2011; Wang et al., 2011; Ahmad et al., 2020) แต่งานศึกษาเหล่านี้มักจะเป็นงานศึกษาในพื้นที่เฉพาะและศึกษาในต่างประเทศ งานการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสมุทรสงครามส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาในเชิงการท่องเที่ยว (Ritdej, 2016; Komenjumrus, 2019; Pensawang, 2020) งานการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพในจังหวัดสมุทรสงครามยังคงมีจำกัด

งานการศึกษานี้จึงมุ่งแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพทางการเกษตรอันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของภาคเกษตรของจังหวัดสมุทรสงคราม เพราะไม่เพียงแต่จะทำให้รู้จักและเข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตและการทำกิจกรรมในภาคการเกษตรที่หลากหลายในจังหวัดสมุทรสงคราม แต่จะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ไม่ให้เน้นหนักไปทางใดทางหนึ่งมากเกินไปจนละเลยต่อประชาชนส่วนอื่น ๆ และทรัพยากรส่วนอื่น ๆ ที่มีศักยภาพในการนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนา อีกทั้งการส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังสามารถเป็นแนวกันชนหรือเป็นเบาะรองรับผลกระทบหากเกิดวิกฤตขึ้นกับภาคเศรษฐกิจใดเศรษฐกิจหนึ่ง ดังเช่นการเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในช่วงที่ผ่านมาจนทำให้ภาคการท่องเที่ยวซบเซา ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงกับผู้ที่ประกอบอาชีพในด้านที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งหากจังหวัดยังมีทรัพยากรอื่น ๆ ที่สามารถให้ประชาชนโยกย้ายไปประกอบอาชีพทางอื่นได้ไม่ว่าจะเป็นการเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมรวมถึงการค้าขาย ก็จะช่วยลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นไม่ให้รุนแรงเกินไปได้

การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมในประเภทของการทำสวนทั้งสวนมะพร้าวและสวนผลไม้ ได้แก่ สวนส้มโอและสวนลิ้นจี่ ซึ่งผลไม้ทั้งสามชนิดคือมะพร้าว ส้มโอและลิ้นจี่ล้วนแล้วแต่เป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสมุทรสงครามทั้งสิ้น รวมทั้งการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของภาคเกษตรกรรมเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมในประเภทของการทำสวนทั้งสวนมะพร้าวและสวนผลไม้ อันได้แก่ สวนส้มโอและสวนลิ้นจี่
2. เพื่อศึกษากรณีตัวอย่างของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคเกษตรของจังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตการศึกษา

งานวิจัยนี้มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การศึกษากิจกรรมประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมของประชาชนในอำเภอเมือง อำเภอบางคนที และ อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงครามในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านประวัติความเป็นมา สถานการณ์ในปัจจุบันรวมถึงสิ่งที่ต้องการให้ภาครัฐส่งเสริมสนับสนุน

วิธีการศึกษา

งานศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบรวบรวมเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก เก็บข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเอกสารที่แสดงข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของประชาชนในจังหวัดสมุทรสงคราม เช่น เอกสารทางราชการ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการ เมื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นแล้วจึงลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรกรรมของประชาชนในจังหวัดสมุทรสงครามในระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2565 - พฤษภาคม พ.ศ. 2566 เพื่อเก็บรายละเอียดด้วยการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวสวนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเกษตรกรรมรวมทั้งสิ้น 12 คน โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ สมาชิกสภาเกษตรกรจังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภออมพวา เกษตรกรสวนส้มโอและมะพร้าว ทั้ง 3 อำเภอ (อำเภอเมือง อำเภออมพวา และอำเภอบางคนที) รวมทั้งผู้ประกอบการรีสอร์ท และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่อำเภออมพวา โดยจะเป็นการเลือกเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เกษตรกรแบบเจาะจงสำหรับการสัมภาษณ์ครั้งแรกจากรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมเปิดตัวโครงการวิจัยที่จัดขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม และจะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบอ้างอิงต่อ (snowball sampling) ไปยังเกษตรกรคนอื่น ๆ ในขณะที่การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐจะทำการนัดสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานด้านการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นต้น ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic analysis) 6 ขั้นตอน คือ การทำความเข้าใจข้อมูล การทำให้เกิดข้อมูลเบื้องต้น การค้นหาแก่นสาระ การตรวจสอบซ้ำแก่นสาระ การระบุและตั้งชื่อแก่นสาระ และการจัดทำรายงาน โดยจะไม่เปิดเผยนามของผู้ถูกสัมภาษณ์และจะใช้นามสมมติแทนเพื่อปกป้องข้อมูลของผู้ถูกสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดครบถ้วนก็จะทำการเขียนรายงานการวิจัยเพื่ออธิบายให้เห็นทั้งในภาพรวมและในรายละเอียดรวมถึงกรณีศึกษา

ผลการศึกษา

1. ความทรงจำร่วมสมัยของเกษตรกร

1.1 ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของระบบนิเวศในพื้นที่

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวสวนผลไม้รวมถึงข้าราชการที่ดูแลด้านการเกษตรกรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม รวมถึงข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ เช่น หนังสือเรื่องคนแม่กลองของ Chiravet (2005) บทความเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

ชาวสวนของ Jindamaneerojana (2010) ต่างก็บ่งชี้ตรงกันว่าในอดีตจังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและระบบนิเวศเป็นอย่างมาก สมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่อยู่ติดทะเลและยังมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน ทำให้พื้นที่ในบริเวณต่าง ๆ ของจังหวัดสมุทรสงครามมีลักษณะนิเวศทางธรรมชาติที่แตกต่างกันโดยเฉพาะในเรื่องของดินและน้ำ จนมีผู้กล่าวว่าสมุทรสงครามเป็นเมือง 3 น้ำ คือ น้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืด อีกทั้งยังเป็นเมือง 3 นา คือ นาเกลือ นากุ้ง และนาข้าว (Chiravet, 2005) ลักษณะดังกล่าวจึงถือได้ว่าจังหวัดสมุทรสงครามเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศมากที่สุดแห่งหนึ่ง ซึ่งพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมของจังหวัดสมุทรสงครามอาจแบ่งโดยอาศัยสภาพความแตกต่างของดินและสภาพน้ำได้ ดังนี้

1.1.1 เขตน้ำเค็มคือบริเวณที่อยู่ติดชายฝั่งทะเลซึ่งได้แก่พื้นที่ตอนล่างของจังหวัดประกอบด้วยพื้นที่เขตอำเภอเมือง ตอนกลางและตอนล่าง และอำเภออัมพวาตอนล่าง เขตพื้นที่ตอนล่างที่อยู่ติดชายฝั่งทะเลมีการทำสวนมะพร้าวบ้าง แต่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะประกอบอาชีพทำนาเกลือ นากุ้งและประมงทะเลมากกว่า

1.1.2 เขตน้ำกร่อยคือพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้ามาบริเวณตอนกลางของจังหวัดประกอบด้วยพื้นที่เขตอำเภอเมืองตอนบน และอำเภออัมพวาตอนกลาง เขตพื้นที่น้ำกร่อยในอดีตสามารถทำสวนเตยและสวนผลไม้ได้หลากหลายชนิด เช่น ทุเรียน มังคุด ลำไย หอม และ พลู เพราะแม้ว่าพื้นที่บริเวณนี้จะมีน้ำเค็มเข้าถึงบ้างแต่ก็ไม่มากนัก แต่หลังจากที่มีการก่อสร้างและเปิดใช้งานเขื่อนในจังหวัดกาญจนบุรีโดยเฉพาะเขื่อนแม่กลอง (เดิมชื่อว่าเขื่อนวชิราลงกรณ์) และเขื่อนศรีนครินทร์ (เดิมชื่อว่าเขื่อนเจ้าแตร) รวมทั้งสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้พื้นที่บริเวณนี้ถูกน้ำทะเลรุกมากขึ้นทำให้น้ำมีความกร่อยมากขึ้นกว่าในอดีต สภาพพื้นที่จึงไม่เหมาะกับการทำสวนทุเรียน มังคุดและลำไย รวมถึงการทำสวนเตยเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ชาวบ้านในบริเวณนี้จึงต้องปรับตัวด้วยการหันมาปลูกพืชชนิดอื่นแทน เช่น มะพร้าวและส้มโอ เพราะมะพร้าวและส้มโอเป็นพืชที่สามารถปลูกได้ดีกับพื้นที่น้ำกร่อย นอกจากนี้ในอดีตพื้นที่น้ำจืดและน้ำกร่อยมีการปลูกข้าวอยู่โดยทั่วไปเรียกว่า “ข้าวนาสวน” ซึ่งคือการปลูกข้าวหรือทำนาในร่องสวน แต่ในปัจจุบันก็แทบจะไม่มีปลูกเหลืออยู่แล้วเพราะปัจจัยจากน้ำทะเลหนุนดังที่ได้อธิบายไป ในปัจจุบันอำเภออัมพวาจึงมีพื้นที่ปลูกข้าวอยู่ 3 ตำบลพันธุ์ข้าวที่ปลูกกันในพื้นที่ดังกล่าว ได้แก่พันธุ์ กข 85 กข 47 กข 49 และ พันธุ์หอมปรุง เป็นต้น ข้าวเหล่านี้ส่วนมากเป็นข้าวที่ใช้สำหรับการผลิตแป้ง

1.1.3 เขตน้ำจืดคือพื้นที่บริเวณตอนบนของจังหวัดประกอบด้วยพื้นที่อำเภออัมพวาตอนบนและอำเภอบางคนทีทั้งหมด เขตพื้นที่ตอนบนซึ่งเป็นน้ำจืดสามารถทำสวนพืชล้มลุก เช่น พริก กระเทียม หอม ถั่ว เรียกสวนประเภทนี้ว่าสวนเตย เป็นสวนที่มีมาแต่ดั้งเดิม ในอดีตชาวสวนเตยจะมีการขุดลำประโดงและทำคันล้อมสวนเพื่อป้องกันน้ำเหนือหลาก ซึ่งข้อมูลของ Jindamaneerojana (2010) ตรงกับที่ Suanchamni (2019) ทำการสัมภาษณ์เกษตรกรรายหนึ่งในอำเภอบางคนทีได้ข้อมูลว่าในปัจจุบันเกษตรกรรายนี้ทำสวนมะพร้าวบนพื้นที่ทั้งหมด 5 ไร่ของครอบครัว แต่ในอดีตรุ่นพ่อแม่มีการทำสวนไม้ล้มลุก เช่น ถั่วฝักยาวและใบพลู

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในพื้นที่สมุทรสงครามจะพบว่าการปรับตัวของเกษตรกรในพื้นที่เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งการสร้างเขื่อนที่มีผลต่อแม่น้ำแม่กลองและสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เกษตรกรเหล่านี้ต่างปรับตัวให้สามารถประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมตามเดิม ไม่ได้เคลื่อนย้ายไปทำงานนอกภาคเหมือนงานศึกษาในต่างประเทศหลายงานที่ได้กล่าวมาข้างต้น

1.2 การทำเกษตรแบบอินทรีย์และการปลูกลิ้นจี่หลากหลายสายพันธุ์

นับตั้งแต่มีการส่งเสริมให้เกิดการทำเกษตรเพื่อการค้าก็ได้ทำให้เกษตรกรชาวสวนมะพร้าวและชาวสวนผลไม้ไม่ต้องพึ่งพาสารเคมีในการทำเกษตรมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมีหรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การเพิ่มขึ้นของการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรได้ส่งผลเสียต่อสุขภาพของเกษตรกร สุขภาพของผู้บริโภครวมถึงความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม เอกสารของสำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งระบุว่าในปัจจุบันคุณภาพของดินในจังหวัดสมุทรสงครามเสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมากจากการที่เกษตรกร ใช้สารเคมีในการทำศัตรูพืชรวมถึงการกัดเซาะผิวหน้า นำไปสู่การชะล้างการเรียกร้องให้มีการทำเกษตรแบบอินทรีย์หรือเกษตรปลอดสารเคมี

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวสวนผลไม้ต่างให้ข้อมูลตรงกันว่าในอดีตเกษตรกรชาวสวนผลไม้ในจังหวัดสมุทรสงครามจะไม่นิยมใช้สารเคมีในการทำเกษตร ดังนั้นจึงไม่มีร้านขายสารเคมีทางการเกษตรขนาดใหญ่ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามเลย หากเกษตรกรชาวสวนมีความจำเป็นต้องใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรชาวสวนในจังหวัดสมุทรสงครามจะต้องขับรถไปซื้อสารเคมีในการทำเกษตรจากร้านค้าที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ซึ่งอยู่ห่างออกไปหลายกิโลเมตร รวมทั้ง

เกษตรกรยังกล่าวถึงปัญหาเรื่องการใช้เคมีที่ไม่ถูกต้องเนื่องจากเกษตรกรไม่มีความรู้ในเรื่องการใช้สารเคมี ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพของเกษตรกรเอง รวมทั้งการใช้สารเคมีที่ไม่ได้ผล และ ส่งผลให้ต้องใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์รุนแรงขึ้น หรือ ใช้ในปริมาณที่เพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมา

หากจะกล่าวถึงลึนจีสมุทรสงครามใครหลายคนก็ต้องนึกถึงลึนจีพันธุ์คอมพิวเตอร์สมุทรสงคราม ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ได้มีการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงคราม ข้อมูลจากหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวของรัฐกล่าวถึงลึนจีที่ปลูกกันมาก และเป็นลึนจีที่มีชื่อเสียงประจำจังหวัดสมุทรสงครามไว้ดังนี้

“ลึนจีเมืองสมุทรสงคราม เป็นพันธุ์ที่ติดดอกออกผลได้โดยไม่ต้องการอากาศที่หนาวเย็นมากนัก ได้แก่ พันธุ์คอมพิวเตอร์ กะโหลก สำเภาก้าว และสาแหรกทอง โดยมีพันธุ์ที่ปลูกกันมากจนทำชื่อเสียงให้กับจังหวัดสมุทรสงครามคือพันธุ์คอมพิวเตอร์ลำเจียก”

(Samut Songkhram Provincial Office of Tourism and Sports, 2021)

อย่างไรก็ตามหากไปพูดคุยกับชาวเกษตรกรสวนผลไม้ของจังหวัดสมุทรสงคราม ชาวสวนผลไม้ยังคงจดจำสายพันธุ์ลึนจีที่ในอดีตมีการปลูกกันอย่างหลากหลายสายพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามได้เป็นอย่างดี เช่น พันธุ์อีเตา พันธุ์ช่อระกำ พันธุ์สำเภาทอง พันธุ์เขียวหวาน พันธุ์จีน ซึ่งในปัจจุบันลึนจีสายพันธุ์เหล่านี้ได้สูญหายไปจากพื้นที่แล้ว โดยเกษตรกรให้ความเห็นว่าอาจเป็นเพราะสายพันธุ์เหล่านี้บอบบาง ดูแลรักษายากและผลมักจะแตก ทำให้ไม่เหมาะกับการปลูกเพื่อขายเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้เกษตรกรยังเล่าให้ฟังว่าในอดีตการขายลึนจีจะขายกันแบบนับลูก โดยในอดีตผลลึนจีจะมีขนาดใหญ่กว่าในปัจจุบัน

เกษตรกรให้ข้อมูลว่าลึนจี 100 ลูกจะมีน้ำหนักประมาณ 2 กิโลกรัม 2 ชีด ในขณะที่ปัจจุบันลึนจี 100 ลูกจะมีน้ำหนักเพียง 1 กิโลกรัม 6 ชีด ซึ่งเกษตรกรชาวสวนผลไม้ท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่าเป็นเพราะในปัจจุบันชาวสวนลึนจีเก็บผลผลิตเร็วเกินไปทำให้ผลลึนจียังไม่โตเต็มที่ ซึ่งคุณบรรหารเรียกว่าเก็บผลผลิตในขณะที่ “เปลือกยังไม่รองชาติ” กล่าวคือ ผิวเปลือกด้านในยังไม่เป็นสีชมพูจากขั้วลงมาถึงกลางลูก ซึ่งแสดงว่าผลลึนจียังไม่สุกเต็มที่ สิ่งที่น่ากล่าวถึงไว้ในที่นี้ด้วยคือประวัติความเป็นมาของลึนจีสายพันธุ์คอมพิวเตอร์ โดยหากพิจารณาจากข้อมูลที่จะอยู่ในเอกสารทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ของลึนจีพันธุ์คอมพิวเตอร์นั้นให้ข้อมูลว่านายติ แก้วมีบุญ ซึ่งเป็เกษตรกร ตำบลแควอ้อม อำเภอมัทพวา ได้นำเมล็ดพันธุ์ของลึนจีสายพันธุ์คอมพิวเตอร์มาจากตรอกจันท์ ย่านนาวา กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2397 อย่างไรก็ตาม Bumrungwech (2017) อธิบายแตกต่างออกไปว่า นายติ แก้วมีบุญ ซึ่งมีอาชีพรับจ้างจรรหนังสือขอมเป็นผู้นำเมล็ดพันธุ์ลึนจีสายพันธุ์คอมพิวเตอร์มาจากประเทศจีนโดยนำมาปลูกในพื้นที่ตำบลแควอ้อม อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในขณะที่เกษตรกรบางคนในพื้นที่ให้ข้อมูลว่าคนจีนนำลึนจีมาจากประเทศจีนแล้วคนไทยจึงนำเมล็ดของลึนจีนั้นมาปลูก อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาสาระของที่มาทั้ง 3 แหล่ง อาจประมวลผลได้ว่าพ่อค้าชาวจีนที่เข้ามาค้าขายเป็นผู้นำผลลึนจีสายพันธุ์คอมพิวเตอร์มาจากประเทศจีน แล้วนายติ แก้วมีบุญเป็นผู้นำเมล็ดของลึนจีสายพันธุ์คอมพิวเตอร์ดังกล่าวนี้มาปลูกที่อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งในปัจจุบันข้อมูลจากทุกแหล่งระบุตรงกันว่าในปัจจุบันยังปรากฏต้นลึนจีดังกล่าวที่มีอายุเกือบ 200 ปีอยู่ในอำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

2. การทำเกษตรกรรมในปัจจุบันของชาวสวน

ข้อมูลจากสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2565 ระบุว่า จังหวัดสมุทรสงครามมีพื้นที่ 260,442 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทางการเกษตรกรรม 177,655 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 68.22 ของพื้นที่จังหวัด โดยพื้นที่ทางการเกษตรกรรมแบ่งเป็นการปลูกผลไม้ยืนต้น 102,340 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 57.61 ของพื้นที่ทางการเกษตรทั้งหมดของจังหวัด พื้นที่ปลูกไม้ผลแบ่งเป็นมะพร้าวตาล 11,536 ไร่ มะพร้าวผล 45,053 ไร่ มะพร้าวอ่อน 11,004 ไร่ ส้มโอ 12,152 ไร่ ลึนจี 5,196 ไร่ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่ทางการเกษตรกรรมของจังหวัดสมุทรสงครามลดลงอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือในปี พ.ศ. 2543 จังหวัดสมุทรสงครามมีพื้นที่ทางการเกษตรกรรม 217,472 ไร่ ลดลงเหลือ 201,338 ไร่ในปี พ.ศ. 2549 (Dedkhuntod, 2013) จนกระทั่งในปัจจุบันเหลือเพียง 177,655 ไร่ การเปลี่ยนแปลงด้านการเกษตรกรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การลดลงของพื้นที่ทางการเกษตรกรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเพาะปลูกและวิถีชีวิตของเกษตรกรด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการใช้สารเคมีเนื่องจากการทำเกษตรในปัจจุบันเป็นไปเพื่อการค้าจึงต้องคำนึงถึงผลผลิตอีกด้วย หากผลผลิตตกต่ำย่อมหมายถึงรายได้ที่ลดลงของเกษตรกร เกษตรกรจึงต้องพยายามปรับตัว และ ค้นหาวิธีการเพิ่มผลผลิตอย่างการใช้ปุ๋ยเคมี หรือ

การใช้เคมีกำจัดศัตรูพืช เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ท่ามกลางความไม่แน่นอนต่าง ๆ และมีรายได้เพียงพอที่จะประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมต่อไป ซึ่งความรู้ที่มีมาแต่อดีตที่สืบทอดจากบรรพบุรุษอาจจะเป็นชุดความรู้ที่ไม่สามารถปรับใช้ได้จริงในปัจจุบัน

2.1 การทำสวนส้มโอ

การทำสวนส้มโอนั้นมีเทคนิคที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านของจังหวัดสมุทรสงครามหลายประการที่สำคัญ ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์และความหลากหลายทางระบบนิเวศของจังหวัดสมุทรสงครามที่มีการปลูกมะพร้าวและส้มโอกันมาก ซึ่งเกษตรกรอธิบายว่าการปลูกมะพร้าวและการปลูกส้มโอไว้ใกล้กันนั้นเป็นการเกื้อกูลกัน กล่าวคือ ต้นมะพร้าวที่มีลำต้นสูงจะช่วยป้องกันลมให้กับต้นส้มโอ เกษตรกรรายหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า “ถ้าจะปลูกส้มโอก็ต้องปลูกมะพร้าวไว้ป้องกันลมด้วย” เนื่องจากพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามทางใต้ติดทะเลทำให้ลมทะเลมีผลต่อการทำเกษตรในพื้นที่

นอกจากนี้ความรู้ต่าง ๆ ในการทำสวนยังมาจากการสังเกตและการบอกต่อ ๆ กันมาของชาวสวน ตัวอย่างเช่นเกษตรกรชาวสวนส้มโอคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่าส้มโอที่ปลูกในบริเวณอำเภอมัทพวาและบริเวณอำเภอบางคนที่จะมีรสชาติที่แตกต่างกันเพราะดินของทั้งสองอำเภอมีสถานะแตกต่างกัน เกษตรกรคนดังกล่าวอธิบายว่า “อำพวาเรียกว่าผิงดินเหนียว บางคนซึ่งมีลักษณะเป็นเกาะเรียกว่าผิงดินทราย” ซึ่งส้มโอที่ปลูกที่ผิงดินเหนียว (อำพวา) จะให้รสชาติที่ดีกว่าส้มโอที่ปลูกที่ผิงดินทราย ซึ่งคำอธิบายเรื่องลักษณะของดินดังกล่าวของเกษตรกรตรงกับข้อมูลจากเอกสารข้อมูลด้านการเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสมุทรสงครามเกี่ยวกับการสำรวจชั้นดินซึ่งพบว่าดินแถบอำเภอมัทพวาเป็นลักษณะเป็นชั้นดินเหนียวที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินมากกว่าชั้นดินแถบอำเภอบางคนซึ่งมีลักษณะเป็นดินเหนียวปนทรายมากกว่า อย่างไรก็ตามดินบริเวณอำเภอบางคนซึ่งมีการระบายน้ำได้ดีกว่าเหมาะที่จะปลูกผักและไม่ล้มลุกมากกว่าดินบริเวณอำเภอมัทพวาซึ่งเป็นชั้นดินเหนียวซึ่งระบายน้ำได้ไม่ค่อยดีมากนัก

นอกจากนี้เกษตรกรชาวสวนส้มโอยังมีเทคนิคต่าง ๆ ในการปลูกส้มโออีกหลายประการเช่น ในช่วงที่อากาศหนาว ผลส้มโอจะมีเนื้อที่แข็งกว่าปกติ จึงต้องแก้ไขด้วยการเลี้ยงน้ำ เป็นต้น ซึ่งเทคนิคต่าง ๆ เหล่านี้มีทั้งที่เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาและมีทั้งที่เป็นสิ่งที่เกษตรกรสังเกตและทดลองด้วยตนเอง

2.2 การทำสวนมะพร้าว

การจำแนกประเภทของมะพร้าวสามารถจำแนกได้หลายประเภท เช่น ในเอกสารข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรของจังหวัดสมุทรสงครามโดยสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสมุทรสงครามเก็บสถิติการปลูกมะพร้าวของเกษตรกรในจังหวัดสมุทรสงครามโดยจำแนกเป็น 3 ประเภทได้แก่ มะพร้าวตาล มะพร้าวผล และมะพร้าวอ่อน ในขณะที่เอกสารเรื่องข้อมูลเพื่อวางแผนพัฒนามะพร้าวของจังหวัดสมุทรสงครามระบุว่า อาจแบ่งมะพร้าวออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะของการผสมพันธุ์ โดยธรรมชาติคือมะพร้าวประเภทต้นเตี้ยและมะพร้าวประเภทต้นสูง โดยประเภทต้นเตี้ยนั้นนิยมปลูกเพื่อรับประทานผลอ่อนและบางสายพันธุ์จะมีคุณสมบัติพิเศษคือน้ำมีกลิ่นหอมจึงรับประทานเป็นเครื่องดื่ม ในขณะที่ประเภทต้นสูงนั้นมักจะใช้เนื้อจากผลไปประกอบอาหารหรือทำน้ำมัน

อย่างไรก็ตามเกษตรกรชาวสวนมะพร้าวในจังหวัดสมุทรสงครามอธิบายว่าการทำสวนมะพร้าวในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ “มะพร้าวอ่อน” และ “มะพร้าวแก่” ซึ่งมะพร้าวอ่อนในความหมายของเกษตรกรหมายถึงมะพร้าวต้นเตี้ย ในขณะที่มะพร้าวแก่หมายถึงมะพร้าวต้นสูง Suanthamni (2019) ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่มีอาชีพเกษตรกรทำสวนมะพร้าวในอำเภอบางคนทีในปี พ.ศ. 2562 พบว่าแต่เดิมทำงานขึ้นมะพร้าวเป็นอาชีพเสริม แต่ในปัจจุบันมีงานขึ้นมะพร้าวทุกวันเพราะคนรับจ้างขึ้นมะพร้าวมีน้อยลง ทำให้ได้รับค่าจ้างสูงพอสมควรคือต้นละ 15 บาท จนกระทั่งงานขึ้นมะพร้าวกลายเป็นอาชีพหลักคู่กับการทำสวนมะพร้าว เหตุที่คนรับจ้างขึ้นมะพร้าวมีน้อยลงเป็นเพราะคนเก่าแก่ที่มีความชำนาญเลิกทำอาชีพขึ้นต้นมะพร้าวเนื่องจากอายุที่เพิ่มขึ้น และไม่มีคนรุ่นใหม่เข้ามาทำอาชีพขึ้นต้นมะพร้าวเนื่องจากเด็กรุ่นใหม่นิยมเข้าไปทำงานในโรงงานมากกว่า ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้ตรงกับข้อมูลการสัมภาษณ์เกษตรกรในตำบลเหมืองใหม่ อำเภอมัทพวาในปี พ.ศ. 2565 ที่ให้ข้อมูลว่าในปัจจุบันค่าจ้างขึ้นมะพร้าวอยู่ที่ราคาต้นละประมาณ 20 บาท ขึ้นอยู่กับความสูงของต้นมะพร้าวด้วย และคนขึ้นมะพร้าวที่อายุน้อยที่สุดในตำบลในปัจจุบันมีอายุกว่า 60 ปีแล้ว

ในอดีตที่ผ่านมาราคามะพร้าวมีความผันผวนมากพอสมควร ช่วงที่ราคาสูงบางครั้งก็จะมีคนนำมะพร้าวจากภาคใต้ เช่น อำเภอบัซสะแกหรือมะพร้าวจากต่างประเทศ เช่น จากประเทศเวียดนาม อินโดนีเซียและมาเลเซียเข้ามา ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ไม่สามารถขายมะพร้าวได้ในราคาที่ดีมากนัก นอกจากนี้ปัญหาเรื่องราคาและคนขึ้นมะพร้าวแล้วเกษตรกรสวนมะพร้าวโดยเฉพาะ

มะพร้าวอ่อนยังประสบปัญหาจากศัตรูพืช โดยเฉพาะตัวมะพร้าวและตัวแรด จนกระทั่งเกษตรกรรายหนึ่งให้ข้อมูลว่าตนเองตัดต้นมะพร้าวอ่อนทิ้งไปจำนวนมากและหันมาปลูกส้มโอเพราะ “สู้ด้วยไม่ไหว” กล่าวได้ว่าเกษตรกรในจังหวัดสมุทรสงครามมีการปรับตัวอยู่ตลอด โดยเฉพาะปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด

2.3 การทำสวนลิ้นจี่

ลิ้นจี่นับเป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเฉพาะลิ้นจี่สายพันธุ์ค่อม แม้ว่าลิ้นจี่จะเป็นพืชที่นิยมปลูกและขึ้นได้ดีในภาคเหนือเพราะต้องการอากาศหนาวเย็น แต่ในจังหวัดสมุทรสงครามก็สามารถปลูกลิ้นจี่ในพื้นที่อำเภออัมพวาและอำเภอบางคนที่ลักษณะทางภูมิประเทศเป็นที่ราบต่ำได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากเป็นสายพันธุ์ที่ติดดอกออกผลโดยไม่ต้องอากาศที่หนาวเย็นมากนัก นอกจากลิ้นจี่สายพันธุ์ค่อมแล้วเกษตรกรในจังหวัดสมุทรสงครามก็ยังปลูกลิ้นจี่สายพันธุ์อื่น ๆ ด้วยเช่นกัน เช่น สายพันธุ์สีกาแก้ว สายพันธุ์กะโหลก อย่างไรก็ตามในปัจจุบันลิ้นจี่สายพันธุ์ค่อมได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของลิ้นจี่สมุทรสงครามและมีการปลูกกันโดยทั่วไปในจังหวัด จนกระทั่งได้รับการจดทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงคราม ลักษณะของลิ้นจี่พันธุ์ค่อม มีดังนี้

หนามตั้ง - ลิ้นจี่แม่กลองเกิดในดินล็กจิต ล็กเค็ม จึงมีหนามแหลมกว่าลิ้นจี่ภาคเหนือ หนามจะห่างเสมอกันทั้งลูกไม่เป็นกระจุก

หนังตึง - มีไหลผลกว้างแบน รูปทรงของผลคล้ายรูปหัวใจโย้หนอยๆ เปลือกหรือหนังบางตึง กรอบ เวลาแกะเปลือกให้บิดจากข้อผลโดยบิดวนไปรอบ ๆ ผล

เนื้อเต่ง - เนื้อหนา กรอบ สีขาวขุ่น เนื้อแห้ง ไม่แฉะ กลิ่นหอม รสหวาน ติดฝาดเล็กน้อย

ร่องขาด - ผิวเปลือกด้านในจะเป็นสีชมพู จากขั้วลงมาถึงกลางลูก

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการปลูกโดยทั่วไป แต่มีเกษตรกรที่ได้รับเอกสารรับรองการปลูกลิ้นจี่พันธุ์ค่อมที่เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงครามไม่มากนัก เช่นเดียวกับการปลูกส้มโอ การปลูกลิ้นจี่ให้ได้ผลผลิตที่ดีต้องมีเทคนิควิธีการปลูกที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น เมื่อลิ้นจี่เจริญเติบโตเต็มที่แล้ว ต้องคำนึงถึงการป้องกันการแย่งแสงของพุ่มลิ้นจี่ เพราะการออกดอกติดผลของลิ้นจี่จะมีการออกดอกติดผลบริเวณปลายทรงพุ่ม หากปลูกติดกันมากจะทำให้ปลายทรงพุ่มไม่ได้รับแสงซึ่งอาจจะทำให้ไม่ติดดอกได้ นอกจากนี้ลิ้นจี่ยังเป็นพืชที่ควบคุมและกำหนดการผลิตได้ยากมาก เพราะการออกผลขึ้นกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น ถึงแม้จะอยู่ในช่วงที่ลิ้นจี่กำลังจะติดผล แต่หากในช่วงดังกล่าวมีฝนตกลงมา ต้นลิ้นจี่ก็จะออกใบแทน ส่งผลให้ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาแทบจะไม่มีผลผลิตลิ้นจี่ของจังหวัดสมุทรสงครามออกสู่ท้องตลาดเลย ทำให้ราคาลิ้นจี่ในตลาดสูงมาก

2.4 เจื่อนไขในการทำเกษตรกรรมสมัยใหม่: “ความรู้” “ความรัก” และ “การส่งเสริมจากภาครัฐ”

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวสวนพบว่าในปัจจุบัน “ความรู้” เป็นสิ่งสำคัญของการทำเกษตรกรรมให้ประสบความสำเร็จ ความรู้ดังกล่าวอาจมีที่มาจากการศึกษาในระบบ หรืออาจมาจากการศึกษาด้วยตนเองผ่านการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นในสวนของตนเอง การพูดคุยกับเกษตรกรคนอื่น ๆ ในแถวเดียวกัน และการไปศึกษาดูตัวอย่างจากเกษตรกรในพื้นที่อื่น ๆ

ในกรณีของคุณสมศักดิ์ และคุณวิบูลย์ (นามสมมติ) ซึ่งเป็นชาวสวนรุ่นเก่า ทั้งสองคนไม่ได้ผ่านการศึกษาระบบในหลักสูตรการเกษตรจากมหาวิทยาลัย แต่อาศัยการสังเกตจากประสบการณ์ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งต่าง ๆ และการพูดคุยกับเกษตรกรคนอื่น ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการทำสวนของตน จนสามารถทำการเกษตรกรรมได้ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

จากการสัมภาษณ์ คุณสมศักดิ์เน้นย้ำว่าการทำการเกษตรให้ประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยทั้งความรู้และความรัก เพราะการจะทำให้ผลผลิตมีปริมาณมากและมีคุณภาพดีจะต้องมีเทคนิควิธีที่เหมาะสม ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ จึงไม่สามารถลอกเลียนกันได้อย่างตรง แต่ต้องนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ในขณะเดียวกันเกษตรกรก็จะต้องมีความรักในสิ่งที่ทำจึงจะสามารถทำงานอย่างมีความสุขและเอาใจใส่กับสิ่งที่ทำทุกวันได้

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คุณสมศักดิ์สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Suanchamni (2019) ที่พบว่า ในอดีตเกษตรกรเคยไปทำงานเป็นพนักงานในโรงงานแต่รู้สึกว่าต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ของโรงงาน ต้องเข้าออกงานเป็นเวลา จึงลาออกและกลับมาทำสวนที่บ้าน ซึ่งเมื่อกลับมาทำสวนก็พบว่ามีความสุขที่ได้อยู่กับธรรมชาติและได้อยู่ในพื้นที่บ้านเกิด คุณสมศักดิ์ให้ข้อมูลว่าตนเองเริ่ม

กลับมาทำสวนหลังจากที่ไปประกอบอาชีพอื่นอยู่ช่วงหนึ่งว่า เป็นเพราะตนเองได้รับมรดกมาจากครอบครัว และได้รับการบอกกล่าวมาว่า “อย่าขายดินกินนะลูก” จนกระทั่ง ในปัจจุบันคุณสมศักดิ์ก็กล่าวอย่างมั่นใจได้ว่า “ผมรักการทำเกษตรกรรม” ความรู้และความรักในการทำเกษตรกรรมของคุณสมศักดิ์สะท้อนได้จากคำให้สัมภาษณ์ของคุณสมศักดิ์ที่ให้ข้อมูลว่าตอนเริ่มปลูกลิ้นจี่ใหม่ ๆ นั้นตนเองจะหมั่นสังเกตต้นลิ้นจี่ด้วยการเดินดูในสวนทุกวัน แต่จนถึงวันนี้คุณบรรหารก็ยังรู้สึกว่าคุณ “ยังไม่ค่อยเข้าใจเขา” แตกต่างจากการปลูกส้มโอที่คุณสมศักดิ์บอกว่าจนถึงวันนี้ “พอจะคุยกับเขารู้เรื่องแล้ว”

อย่างไรก็ตามคุณสมศักดิ์ให้ความเห็นว่าการส่งเสริมจากภาครัฐเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นจากราชการส่วนภูมิภาคอย่างสำนักงานเกษตรจังหวัดและเกษตรอำเภอ หรือราชการส่วนท้องถิ่นอย่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล หรือองค์กรในรูปแบบใหม่ๆ อย่างสภาเกษตรกร ซึ่งสิ่งที่ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐเป็นอย่างยิ่งคือเรื่องของความรู้ โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้สารเคมีต่าง ๆ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จะไม่มีความรู้ในด้านนี้ จึงมักจะตกเป็นเหยื่อหรือหลงเชื่อการโฆษณาของผู้ค้าสารเคมี ทำให้สิ้นเปลืองเงินและเกิดอันตรายกับเกษตรกร

ในเรื่องของการใช้สารเคมีนั้นคุณสมศักดิ์เห็นว่าในปัจจุบันภาครัฐเน้นส่งเสริมการทำเกษตรแบบอินทรีย์จึงไม่ค่อยส่งเสริมให้เกษตรกรใช้สารเคมี อย่างไรก็ตามคุณบรรหารเห็นว่าสำหรับเกษตรกรส่วนใหญ่แล้วการใช้สารเคมีเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก เพราะการทำเกษตรอินทรีย์มีเงื่อนไขและข้อจำกัดบางอย่างที่เกษตรกรส่วนใหญ่อาจจะไม่สามารถทำได้ ดังนั้นภาครัฐจึงยังต้องให้ความสำคัญกับการให้ความรู้ในการใช้สารเคมีที่ถูกต้องเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตัวเกษตรกรและผู้บริโภค ซึ่งในประเด็นเรื่องข้อจำกัดของการทำเกษตรอินทรีย์นั้น หน่วยงานราชการในระดับอำเภอเองก็ยอมรับว่าการทำเกษตรอินทรีย์ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของแนวกันชน เรื่องแหล่งน้ำสาธารณะ รวมไปถึงเรื่องของการขายผลผลิตที่ผู้บริโภคโดยทั่วไปยังไม่ค่อยตระหนักถึงความสำคัญของการบริโภคสินค้าเกษตรที่ผลิตโดยวิธีอินทรีย์ มีสิ่งที่น่าสังเกตว่าหน่วยงานราชการยังไม่ค่อยได้พิจารณาถึงข้อจำกัดทางด้านแรงงาน เนื่องจากการทำเกษตรกรรมแบบไม่ใช้สารเคมีนั้นจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานมากกว่าการทำเกษตรกรรมแบบใช้สารเคมี โดยเฉพาะในเรื่องการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช รวมทั้งวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของการทำเกษตรกรรมในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม คือ มีแรงงานในภาคเกษตรน้อยลงเนื่องจากเป็นงานใช้แรงงานหนักและรายได้ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ทำให้ผู้คนในชุมชนมักจะส่งเสริมให้ลูกเรียนต่อในระดับปริญญาตรีและหางานทำในเมืองมากกว่าจะให้กลับมาสืบทอดอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งปรากฏการณ์นี้ยังส่งผลกระทบต่อจำนวนแรงงานในภาคเกษตรที่ยังลดน้อยลง และ การไม่มีนโยบายส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์โดยใช้เทคโนโลยีมาช่วยทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ดูจะเป็นไปได้ยากในบริบทของจังหวัดสมุทรสงคราม

3. การส่งเสริมจากภาครัฐ

3.1 หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรม

หน่วยงานของรัฐในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่ด้านการส่งเสริมการเกษตรกรรมในระดับจังหวัดมีอยู่หลายหน่วยงาน ทั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมทางด้านการเกษตรกรรมโดยตรง เช่น สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัด และหน่วยงานที่ไม่ได้มีหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรโดยตรงแต่ก็มีภารกิจที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

3.1.1 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดสมุทรสงคราม

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดตั้งสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขึ้นเป็นราชการบริหารส่วนภูมิภาค สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง ตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2538 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์มีหน้าที่ในการประสานงานหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับจังหวัดที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยได้ดำเนินการจัดตั้งสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดขึ้นในแต่ละจังหวัด อย่างไรก็ตามเป็นการจัดตั้งแบบไม่พร้อมกันทุกจังหวัด กล่าวคือในปี พ.ศ. 2538 มีการจัดตั้งสำนักงานใน 20 จังหวัด ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 จัดตั้งเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 21 จังหวัด และในปี พ.ศ. 2540 จัดเพิ่มจำนวน 34 จังหวัด โดยสำนักงานในจังหวัดสมุทรสงครามถูกจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2539 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสมุทรสงครามระบุว่า สำนักงานฯ มีวิสัยทัศน์ ดังนี้

“เป็นศูนย์กลางการบูรณาการ และขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ระดับจังหวัด
เพื่อให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี”

(Samut Songkhram Provincial Agriculture and Cooperatives Office, 2023)

จากวิสัยทัศน์ดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าสำนักงานฯ มีหน้าที่หลักในการเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างหน่วยงานย่อยต่าง ๆ หลายหน่วยงาน เช่น สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานสหกรณ์จังหวัด สำนักงานประมงจังหวัดที่สังกัดอยู่ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมถึงหน่วยงานที่สังกัดกระทรวงอื่น ๆ ด้วย

3.1.2 สำนักงานเกษตรจังหวัดสมุทรสงครามและสำนักงานเกษตรอำเภอ

สำนักงานเกษตรจังหวัดเป็นหน่วยงานในสังกัดของกรมส่งเสริมการเกษตร และมีสำนักงานเกษตรอำเภอเป็นหน่วยงานในสังกัด ข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานเกษตรจังหวัดสมุทรสงครามระบุว่า หน่วยงานที่มีพันธกิจในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรให้ได้มาตรฐาน พัฒนาและเชื่อมโยงตลาดสินค้าเกษตรสู่ตลาดพรีเมียม สร้างสรรค์องค์ความรู้และนวัตกรรมเพื่อสร้างเสริมเกษตรกรไทยสู่การพัฒนา พัฒนาสมรรถนะและประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่ เกษตรกร และองค์กรเกษตรกรสู่ สมาร์ทออฟฟิศ สมาร์ทฟาร์มเมอร์และสมาร์ทกรุป (Samut Songkhram Provincial Agriculture and Cooperatives Office, 2023)

3.1.3 สภาเกษตรกรจังหวัดสมุทรสงคราม

สำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดราชบุรีกล่าวถึงที่มาของการจัดตั้งสภาเกษตรกรแห่งชาติและความเป็นมาของสภาเกษตรกรแห่งชาติ ดังนี้

“รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 84(8) ประกอบมาตรา 303(1) ได้บัญญัติให้รัฐจัดทำกฎหมายว่าด้วยสภาเกษตรกรให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่ คณะรัฐมนตรีได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้ง คณะกรรมการร่างกฎหมาย ว่าด้วยสภาเกษตรกร โดยมีที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์) เป็นประธานกรรมการ และผู้อำนวยการกองนิติการในขณะนั้น เป็นกรรมการและเลขานุการ เพื่อดำเนินการศึกษาและยกร่างกฎหมายว่าด้วยสภาเกษตรกร คณะกรรมการฯ ได้ยกร่างพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ.... ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพในการคุ้มครอง รักษาผลประโยชน์เกี่ยวกับการผลิต และการตลาดเพื่อให้ผลิตผลทางการเกษตรได้รับผลตอบแทนสูงสุด”

(Ratchaburi Provincial Farmers Council Office, 2023)

สภาสำหรับเกษตรกรถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนเสริมสร้างสมานฉันท์ของเกษตรกรทั้งประเทศ ทำให้เกษตรกร มีความเข้มแข็ง และ มีการรวมตัวกันอย่างเป็นเอกภาพ โดยสร้างเครือข่ายเกษตรกร นอกจากนี้เกษตรกรสามารถจัดทำแผนแม่บท เสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา กำหนดนโยบาย ให้สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพปัญหาอันแท้จริง รวมทั้งให้เกษตรกรได้รับการพัฒนา ส่งเสริมให้ได้รับความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรรมด้านต่าง ๆ ในการนี้ ได้มีการนำร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ออกไปรับฟังความคิดเห็นจากเกษตรกร และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ แต่ละภาค รวม 4 ภาค แล้วนำข้อมูลที่ได้ จากการรับฟังความคิดเห็น มาปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติฯ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และได้เสนอไปยังสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เพื่อให้ดำเนินการ ตามกระบวนการตรากฎหมาย โดยที่สำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดสมุทรสงครามเป็นหน่วยงานที่อยู่ในสังกัดของสภาเกษตรกรแห่งชาติ

3.1.4 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอยู่ด้วยกันหลายระดับ ทั้งองค์กรระดับที่ดูแลภาพรวมทั้งจังหวัด ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม องค์กรระดับที่ดูแลในพื้นที่ได้แก่ เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลต่าง ๆ แต่ไม่ว่าจะเป็นในระดับใด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ล้วนแล้วแต่มีหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบของตนเองอย่างรอบด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เรื่องการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาในระดับประถมศึกษา เรื่องการสาธารณสุข เรื่องศิลปวัฒนธรรม รวมถึงเรื่องเศรษฐกิจและการทำมาหากินด้วย ดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบด้วยเช่นกัน

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรสวนส้มโอซึ่งเป็นสมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับองค์การบริหารส่วนตำบลได้ ข้อมูลว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นในระดับใดก็ตาม ยังไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญกับเรื่องส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชนมากนัก จึงยังไม่ค่อยมีโครงการหรือการส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพอย่างเป็นรูปธรรม

มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมประชาชนที่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ทั้งที่อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของจังหวัด ซึ่งเหตุผลอาจเป็นเพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่มุ่งเน้นเรื่องการให้บริการสาธารณะมากกว่า

3.2 ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐและการทำงานที่ไม่สอดคล้องกัน

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่ามีหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมด้านการเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามแต่ละหน่วยงานแม้ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐเหมือนกัน แต่หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้มักจะขาดการประสานงานร่วมกัน เพราะแต่ละหน่วยงานก็มีงบประมาณของตนเองและมีภารกิจของตนเองที่อาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่มีต้นสังกัดจากกระทรวงที่แตกต่างกัน เช่น สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดและสำนักงานเกษตรจังหวัดเป็นหน่วยงานในสังกัดของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในขณะที่สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงพาณิชย์ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ทำให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ทำได้ยากลำบาก แม้ว่าจะมีหน่วยงานที่มีหน้าที่ประสานงานอย่างสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด แต่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรรวมถึงข้าราชการเองก็พบว่าการประสานงานเพื่อทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ยังไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นมากนัก ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนหรือความขัดแย้งระหว่างภารกิจของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัด

3.3 สิ่งสนับสนุนที่เกษตรกรต้องการจากภาครัฐ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรหลายคนให้ความเห็นตรงกันว่าสิ่งที่เกษตรกรต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนคือเรื่องความรู้ในการทำการเกษตรและเรื่องการตลาดจำหน่ายผลผลิต กล่าวคือในด้านความรู้นั้นเกษตรกรต้องการให้หน่วยงานภาครัฐจัดอบรมหรือให้คำแนะนำในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช เนื่องจากเกษตรกรเห็นว่าการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรยังเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอยู่ อย่างไรก็ตามเกษตรกรต้องการใช้สารเคมีอย่างถูกวิธี เพราะหากใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชผิดวิธีจะส่งผลเสียทั้งในด้านค่าใช้จ่ายที่สูงมากขึ้นรวมถึงผลเสียต่อสุขภาพของทั้งตัวเกษตรกรเองและของผู้บริโภคด้วย โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สภาพอากาศแปรปรวนส่งผลต่อผลผลิตที่ได้จากสวน เกษตรกรจึงต้องปรับตัวและหาวิธีการในการลดผลกระทบจากปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

เกษตรกรมีความเห็นว่าในปัจจุบันการใช้สารเคมียังมีความจำเป็นสำหรับเกษตรกรส่วนใหญ่ เพราะการทำเกษตรแบบอินทรีย์มีข้อจำกัดหลายอย่าง จึงไม่ใช่ว่าเกษตรกรทุกคนจะสามารถทำเกษตรแบบอินทรีย์ได้ ไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดด้านแรงงานหรือข้อจำกัดด้านตลาดผลผลิต อย่างไรก็ตามเกษตรกรเห็นว่าหากภาครัฐต้องการสนับสนุนให้เกษตรกรทำการเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง ภาครัฐก็ต้องให้การสนับสนุนในด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นด้วย ไม่ใช่แค่เพียงให้คำแนะนำหรือให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์เท่านั้น เพราะการทำเกษตรอินทรีย์มีเงื่อนไขที่จำเป็นหลายอย่าง เช่น การทำแนวกันชน การมีแหล่งน้ำที่ปลอดจากสารเคมี การจ้างแรงงานที่มากกว่าการทำเกษตรเคมี และสุดท้ายการตลาดสำหรับจำหน่ายผลผลิต

อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ภาครัฐเองก็สะท้อนในมุมมองด้วยเช่นกันว่าในหลายโอกาสที่ภาครัฐจัดอบรมหรือให้ความรู้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการก็จะมีแต่บุคคลกลุ่มเดิม ส่วนเกษตรกรที่ไม่เคยเข้าร่วมโครงการก็มักจะไม่มีเข้าร่วมโครงการอยู่เสมอไม่ว่าหน่วยงานรัฐจะจัดอบรมเรื่องใด ๆ ซึ่งในกรณีเช่นนี้เจ้าหน้าที่ภาครัฐตั้งข้อสังเกตว่าอาจเป็นเพราะเกษตรกรส่วนหนึ่งไม่รู้จักและไม่ไว้วางใจรวมถึงไม่เชื่อถือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้นเจ้าหน้าที่จึงจำเป็นต้องสร้างความคุ้นเคยกับเกษตรกรด้วยการหมั่นลงพื้นที่พบปะทำความรู้จักและพูดคุยกับเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการพบปะกันในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการเพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยระหว่างตัวเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งในที่สุดก็จะนำไปสู่การเปิดใจยอมรับซึ่งกันและกันได้

สรุปผลการศึกษา

เนื่องด้วยสภาพพื้นที่และสภาพภูมิประเทศของจังหวัดสมุทรสงครามมีความเหมาะสมอย่างยิ่งกับการทำการเกษตรกรรมด้วยมีทั้งพื้นที่ซึ่งอยู่ติดทะเลเหมาะแก่การทำประมงทะเล มีทั้งพื้นที่ซึ่งอยู่ใกล้แม่น้ำสามารถทำได้ทั้งประมงน้ำจืดและการเกษตรปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ทำให้อาชีพทางด้านการเกษตรกรรมเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวสมุทรสงคราม การที่สมุทรสงครามเป็นเมือง 3 น้ำ คือน้ำจืด น้ำเค็มและน้ำกร่อย ทำให้ในอดีตเกษตรกรชาวสมุทรสงครามสามารถประกอบกิจกรรมทางการเกษตรได้

หลากหลายรูปแบบ ทั้งการประมง การทำสวนมะพร้าว สวนผลไม้และสวนเตียน รวมถึงการปลูกข้าว อย่างไรก็ตามหลังจากที่มีการสร้างเขื่อนในจังหวัดกาญจนบุรีซึ่งเป็นต้นน้ำของแม่น้ำแม่กลองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการไหลเวียนของน้ำส่งผลให้พื้นที่ของจังหวัดสมุทรสงครามถูกน้ำทะเลรุกมากขึ้น ชาวสวนจึงต้องปรับเปลี่ยนลักษณะและประเภทของการทำสวนจากเดิมที่สามารถปลูกพืชผักผลไม้ได้หลากหลายประเภทกลายมาเป็นเหลือเพียงไม่กี่ชนิด เช่นเดียวกับสายพันธุ์ของผลไม้โดยเฉพาะลิ้นจี่ที่ในอดีตมีการปลูกไว้หลากหลายสายพันธุ์ เช่น พันธุ์สำเภาก้าว พันธุ์สำเภาทอง พันธุ์กะโหลก เป็นต้น แต่ในปัจจุบันเนื่องจากการส่งเสริมการปลูกในเชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยวจึงเหลือลิ้นจี่อยู่เพียงไม่กี่สายพันธุ์ เช่น สายพันธุ์คอมพิวเตอร์

จากข้อมูลนี้คณะผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่านโยบายของรัฐเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งในงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยมิได้มีความเห็นว่านโยบายของรัฐที่ไปกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด หากแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่าเมื่อรัฐมีนโยบายใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายที่มุ่งหวังผลโดยตรงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ เช่นการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ หรือนโยบายที่มีได้มุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่โดยตรง แต่ผู้คนในพื้นที่ได้รับผลกระทบ เช่นการสร้างเขื่อนที่ต้นน้ำ ทำให้ผู้คนที่อยู่ปลายน้ำได้รับผลกระทบก็ตาม รัฐควรต้องศึกษาถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ก่อนที่จะมีนโยบายและต้องคาดการณ์สภาพการณ์ต่าง ๆ หลังจากมีนโยบายด้วยความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อที่จะได้สามารถวางแผนการรับมือเหตุการณ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ได้อย่างถูกต้อง

ในปัจจุบันชาวสวนในจังหวัดสมุทรสงครามต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและข้อจำกัดในการทำสวนหลายประการซึ่งเกษตรกรชาวสวนให้ข้อมูลว่าสิ่งที่ยังคงทำให้ชาวสวนสามารถประกอบอาชีพการทำสวนต่อไปได้ก็คือ “ความรัก” และ “ความรู้” ในการทำสวน แน่นอนว่าชาวสวนที่ยังคงประกอบอาชีพ การทำสวนอยู่ในปัจจุบันนั้นมีความรักในการทำสวนอย่างล้นเหลือ อย่างไรก็ตามชาวสวนยังต้องการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนในการประกอบอาชีพของตนไม่ว่าจะเป็นในด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมี การหาแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือการหาตลาดเพื่อขายผลผลิต ไม่ว่าจะเป็นตลาดในประเทศหรือตลาดนอกประเทศ ตลาดเกษตรอินทรีย์หรือตลาดเกษตรเคมีก็ตาม

แม้ว่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามจะมีหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่ทางด้านการเกษตรโดยตรงและโดยอ้อมอยู่หลายหน่วยงาน แต่ปัญหาที่ทั้งเกษตรกรและเจ้าหน้าที่สะท้อนให้เห็นคือการขาดการประสานร่วมมือกันของหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้การจัดโครงการเพื่อสนับสนุนการประกอบอาชีพของเกษตรกรมีอุปสรรค นอกจากนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ เองก็ยังไม่ค่อยได้มีนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพทางการเกษตรมากนัก ทั้ง ๆ ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลล้วนแล้วแต่เป็นหน่วยงานระดับพื้นที่ซึ่งอยู่ใกล้ชิดเกษตรกรมากที่สุด

แม้ว่าเกษตรกรชาวสวนในจังหวัดสมุทรสงครามจะประกอบอาชีพด้วยความรักในผืนดินเกิดที่ได้รับสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ แต่ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ถาโถมอย่างรุนแรงและด้วยข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้านของตัวเกษตรกรโดยเฉพาะในด้านแรงงาน ด้านความรู้ ด้านต้นทุนการผลิตและด้านการหาตลาดจำหน่ายสินค้า จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐจะต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรวมทั้งเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งการส่งเสริมดังกล่าวไม่เพียงแต่จะเป็นการอนุรักษ์และสืบสานอาชีพและภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สำคัญ แต่จะยังเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์และหลากหลายให้ได้ผลคุ้มค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย

ข้อจำกัดในการศึกษา

โครงการวิจัยนี้เป็นชุดโครงการย่อยภายใต้โครงการวิจัยใหญ่ที่มีเงื่อนไขในการปิดโครงการภายในระยะเวลา 1 ปี จึงทำให้ไม่สามารถลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์ซ้ำกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อเก็บข้อมูลในเชิงลึกได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการเก็บข้อมูลในเชิงลึกจำเป็นต้องอาศัยความสนิทสนมคุ้นเคยและความไว้วางใจกันระหว่างผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัย ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรแต่ละรายรวมถึงเจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรของรัฐจึงเป็นข้อมูลทั่วไปมากกว่าที่จะเป็นข้อมูลเชิงลึก ซึ่งได้ทำการแก้ไขด้วยการใช้ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ประกอบการเขียนรายงานวิจัยด้วย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้ชุดโครงการวิจัย เรื่อง “สมุทรสงครามศึกษา” โครงการย่อยที่ 3 วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของผู้คนในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนการวิจัยคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

References

- Ahmad, M. I., & Ma, H. Y. (2020). Climate Change and Livelihood Vulnerability in Mixed Crop–Livestock Areas: The Case of Province Punjab, Pakistan. *Sustainability*, 12(2), 586.
- Bumrungwech, N. (2017). *LinChi Kom Amphawa Ayu Ruam 200 Pi*. [Kom Lychee of Amphawa, Over 200 Years Old].. https://www.technologychaoban.com/agricultural-technology/article_17481. (In Thai)
- Cai, F., & Wang, M. (2010). Growth and Structural Changes in Employment in Transition *China*. *Journal of Comparative Economics*, 38(1), 71-81.
- Chiravet, S. (2005). *Khon Mae Klong*. [Mae Klong People]. Samut Songkhram: Hokankha Changwat Samut Songkhram. (In Thai)
- Dedkhuntod, T. (2013). *The Study of Livelihood with Land Use Change, Samut Songkhram Province*. Master Thesis, M.A. in Public and Private Management, Silpakorn University, Thailand. (In Thai)
- Haggblade, S., Hazell, P., & Reardon, T. (2010). The Rural Non-Farm Economy: Prospects for Growth and Poverty Reduction. *World Development*, 38(10), 1429-1441.
- Hussain, I. (2014). *Urbanization in Pakistan*. Karachi: Institute of Business Administration.
- Irshad, A. H., & Others. (2023). Does Rural Livelihood Change? Household Capital, Climate Shocks and Farm Entry-Exit Decisions in Rural Pakistan. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 1-21.
- Jindamaneerajana, S. (2010). A History of Orchard Culture in the Upper Part of Samudsongkram Province (Tambon Taka, Amphawa District and Tambon Donmanora, Bangkontee District). *Najua: History of Architecture and Thai Architecture*, 7, 217-255. (In Thai)
- Kariuki, J., & Others. (2011). *Diversification of Livelihood as Adaptation to Climate Change by Local Communities*. Kenya: African Centre for Technology Studies.
- Knight, J., Deng, Q., & Li, S. (2011). The Puzzle of Migrant Labour Shortage and Rural Labour Surplus in China. *China Economic Review*, 22(4), 585-600.
- Komenjumrus, P. (2019). Guidelines for Potential Development in Tourism Management of Amphawa Floating Market, Amphawa District, Samut Songkhram Province. *Chophayom Journal*, 30(2), 249-258.
- Lian, K. K., & Bhullar, L. (2011). Governance on Adaptation to Climate Change in the Asean Region. *Carbon & Climate Law Review*, 5(1), 82–90.
- Liewchaicharn, B. (n.d.). *Prawat Khwam Pen Ma Doi Sangkhep Khong Changwat Samut Songkhram*. [Brief history of Samut Songkhram Province]. Retrieved 5 July 2023, from chrome-extension://efaidnbmninnbpcjpcglcfindmkaj/<https://ww2.samutsongkhram.go.th/files/pdf/history.pdf> (In Thai)
- Office of Samut Songkhram Province. (2022). *Khwam Pen Ma Khong Changwat*. [History of the Province]. Retrieved 5 July 2023, from <https://ww2.samutsongkhram.go.th/content/history> (In Thai)
- Pensawang, C. (2020). *Guideline for Sustainable Tourism Management and Improvement: A case study of Amphawa floating market at Samut Songkhram, Thailand*. Retrieved 5 July 2023, from

https://www.researchgate.net/publication/342716921_Guideline_for_Sustainable_Tourism_Management_and_Improvement_A_case_study_of_Amphawa_floating_market_at_Samut_Songkhram_Thailand

- Pintobtang, P. (2015). Political and Economic Change in Rural Communities and Peasants' Adaptation. *Journal of Social Development and Management Strategy*, 17(1), 29-63. (In Thai)
- Ratchaburi Provincial Farmers Council Office. (2023). *The Origin of the Establishment of the National Farmers Council*. Retrieved 5 July 2023, from http://www.nfcrbr.or.th/site/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=79
- Ritdej, T. (2016). Guidelines for Developing Tourism Activities and Destination for Sustainable Tourism of Amphawa Floating Market, Samut Songkram Province. *Journal of Thai Hospitality and Tourism*, 10(2), 18-33. (In Thai)
- Samut Songkhram Provincial Agriculture and Cooperatives Office. (2023). *Wisaitthat*. [Mission]. Retrieved 5 July 2023, from <https://www.opsmoac.go.th/samutsongkhram-about-mission> (In Thai)
- Samut Songkhram Provincial Office of Tourism and Sports. (2021). *LinChi*. [Lychee]. Samut Songkhram: Samut Songkhram Provincial Office of Tourism and Sports. (In Thai)
- Samut Songkhram Provincial Statistical Office. (2022). *Raingan Sathiti Changwat Samut Songkhram Phoso 2565*. [Samut Songkhram Provincial Statistical Report: 2022]. Samut Songkhram: Samut Songkhram Provincial Statistical Office. (In Thai)
- Suanchamni, K. (2019). *Dynamic of Klongbangkhun Village Coconut Farmer History: Bangkhonthee District Samutsongkhram in Capitalist Economy*. Master Thesis, M.A. in Business Administration, Silpakorn University, Thailand. (In Thai)
- Van Gils, E. J. T. V., & Others. (2019). Changes in Livelihood Practices, Strategies and Dependence on Bushmeat in Two Provinces in Gabon. *International Forestry Review*, 21, 108–127.
- Wang, X., & Others. (2011). The Rise of Migration and the Fall of Self Employment in Rural China's Labor Market. *China Economic Review*, 22(4), 573-584.
- Zhu, J., Yaru, S., & Yunxing, S. (2022). Household Livelihood Strategy Changes and Agricultural Diversification: A Correlation and Mechanism Analysis Based on Data from the China Family Panel. *Land*, 11(5), 685.